

BÂKÎ'NİN ŞAİR ANLAYIŞI*

Bâkî's Understanding Of Poet

Zafer TOPAK¹

¹ Dr. Öğrt. Üy., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, z.topakl@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6356-2762

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 06.06.2021
Kabul/Accepted: 26.07.2021

DOI: 10.20322/littera.948529

Anahtar Kelimeler:

Bâkî, Bâkî'nin Şair Anlayışı,
Poetika, Klasik Türk Şiirinin
Poetikası, Şair Özellikleri

ÖZ

Bu çalışmada, Bâkî Divanı poetik çerçevede incelenmiş ve elde edilen dizelerden hareketle onun, şair karşılığında kullandığı kelime ve tamlamalar, bir şairde olmasını istediği şairlik özellikleri, şairle ilgili yaptığı benzetme unsurları, yaşadığı dönemin sanat ortamına bakışı, kısaca şair anlayışı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bâkî, şaire ve şairliğine dair görüş ve düşüncelerini Divan'ında, birçok şair gibi, dağınık bir şekilde dile getirmiştir. Onun bu poetik dizeleri çoğunlukla kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde çok az da diğer bazı manzumelerinde yer almaktadır. İlgili manzumeler, konu kapsamında incelendiğinde ve bir bütünlük oluşturulduğunda Bâkî'nin şair anlayışını görmek mümkün olur. Onun kendi şairlik özellikleri arasında saydığı hususların başında doğuştan gelen bir şairlik kabiliyetine sahip olma özelliği gelir. O, doğuştan sahip olduğu bu özelliğin farklılık ve eşsizliğine vurgu yaparak bu sayede şiir sahasında ulaşılması güç bir seviyeye eriştiğini belirtir. Şiiri yücelten unsurlardan birinin üslup olduğunu ifade eden Bâkî, güzel ve renkli üslubu ile anlamı birleştirdiğini vurgular. Onun, önemle üzerinde durduğu bir başka özellik de belâğattır. Belâgat ehli olduğunu dile getiren şair, bu özelliğin şiir ve şair açısından taşıdığı değere dikkat çeker. Bâkî'nin kendi şairlik özellikleri arasında saydığı diğer özellikler ise şu şekildedir: Nüktedan olmak, mütevası ve nazik bir yaratılışa sahip olmak, mucizevî bir söyleyişe sahip olmak, sözü güzel ve düzgün söylemek, ilim ehli olmak, tatlı sözlü olmak, şiirde üstat olmak, yaygın ve beğenilen şiirler yazarak adını ölümsüz kılmak, şiirlerinin her yerde okunmasını sağlamak. Bâkî, kendi şairliği ile "âşık, at, bülbül, hümâ, şâhbâz, tûtî, gevher, padişah, pehlivan, nahlbend, re'îs, sâhir, zerger, Hz. İsa, Hz. Ali" gibi çeşitli unsurlar arasında benzetme ilgisi kurar. O, bu benzetmeler aracılığıyla sanatlı, ince bir şiir iççiliği sergilemek, diğer şairlere üstünlük sağlamak, şiirde öncülük ve önderlik yapmak, güçlü ve maharetli bir şairlik sergilemek, söze canlılık vermek, güzel bir üsluba sahip olmak, şairlikte yüce ve yüksek bir seviyeye ulaşmak vb. birçok şairlik özelliğine işaret eder. Bâkî, yaşadığı dönemde şair-çevre ilişkisine dair de önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunur. O, ilgili beyitlerinde şiirden ve sanattan anlayan sanatkar çevreden ve tiplerden söz ettiği gibi şiirden ve sanattan anlamayan belirsiz çevre ve tiplerden de bahseder.

Bâkî'nin şair anlayışına dair yapmış olduğumuz bu çalışmanın, özeldede şairin poetikasına, genelde ise klasik şiirin şaire bakışındaki benzer ve farklı yönlerin tespitine yönelik çalışmalar için önemli sonuçlar içerdiğini söylemek mümkündür.

*Bu makale, 24-26 Aralık 2020 tarihinde Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu-ISOEVA-4'te sunulan "Şairler Sultanı Bâkî'nin Şairlik Özellikleri" başlıklı bildirisinin genişletilmiş şeklidir. Çalışmamıza kaynaklık eden şiirler Sabahattin Küçük'ün neşrinden alınmıştır: (Küçük, Sabahattin (1994). Bâkî Divanı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.) Çalışmada, "K" ile kaside, "G" ile gazel, "Mus." ile musammat karşılanmıştır. Söz gelimi (G.8/5) şeklindeki bir kısaltmada eğiş çizginin öncesi şiir, sonrası beyit numarasıdır. Bu kısaltmalar, ilgili beyitlerin sağ tarafında araç içerisinde gösterilmiştir.

In this study, the Bâkî's diwan was examined in a poetic framework, and based on the obtained verses, the words and phrases he used in return for a poet, the characteristics of poetry he wanted to be in a poet, the elements of analogy he made about the poet, his perspective on the art environment of the period he lived, in short, the understanding of the poet was tried to be determined.

Bâkî expressed his views and thoughts about the poet and his poetry in his Diwan in a scattered way like many other poets. These poetic lines of his are mostly included in the honorary parts of his odes and in the pseudonym couplets of his gazelles, and very few in some other poems. When the relevant poems are examined within the scope of the subject and a unity is formed, it is possible to see Bâkî's poet understanding. One of the most important points that he counts among his poetry features is the innate ability of poetry. Stating that one of the elements that glorify poetry is style, Bâkî cares about the poet's being competent of eloquence as well as having style. Some of the other qualities that Bâkî listed among his poetry characteristics are as follows: To be a witty, to have a miraculous utterance, to speak the word beautifully and properly, to be a master of science, to be sweet-spoken, to be a master in poetry, to make his name immortal by writing popular and popular poems. Bâkî draws an analogy between his poetry and various elements such as "in love, horse, nightingale, gem (gevher), sultan, pruner (nahlbend), ship captain (re'is), wizard (sâhir), jeweler (zenger), Jesus Christ". He points out many features of poetry through these metaphors. Bâkî also made important determinations and evaluations about the relationship between poet and environment during his lifetime.

It is possible to say that this study we have done on Bâkî's understanding of poet contains important results for the studies aimed at identifying similar and different aspects in the poet's poetics in particular and in classical poetry's view of the poet in general.

Atf/Citation: Topak, Z. (2021), "Bâkî'nin Şair Anlayışı", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/3, 724-753.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Zafer TOPAK, z.topak@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

16. yüzyıl klasik Türk şiirinin en şöhretli şairlerinden biri olan Bâkî'nin asıl adı Mahmud Abdalbâkî olup 1526-27'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmed Efendi'dir ve 1566 yılında bir hac yolculuğunda vefat etmiştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Bâkî, gençliğinin ilk yıllarında saraç çıraklığı yapmıştır. Bâkî, çalışırken medreseye de devam etmeye başlar. İleride şair ve âlim olarak ün kazanacak olan gençlerle eğitimini sürdüren Bâkî, devrenin şöhretli şairlerine nazireler yazarak onlara şairlik kabiliyetini göstermeye çalışır. Zâtî'nin Beyazıt Camii avlusundaki remilci dükkânına sık sık gidip yazdığı gazelleri onun beğenisine sunar. Zâtî de genç şairin bir beytini tazmin ederek tamamladığı bir gazelini divanına alarak onun yeteneğine inandığını göstermek istemiştir (Çavuşoğlu 1991: 537; İpekten 1993: 15).

Bâkî, hocası Karamanîzâde Mehmed Efendi için yazdığı "sünbül" redifli kaside ile şiirde kendini kabul ettirmeye başlar. 1552'de açılan Süleymaniye Medresesi'nde Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi'nin derslerine devam ederken bir yandan Süleymaniye Camii'nin yapımında bina emini olarak çalışır. 1556'da Halep kadılığına atanan hocasıyla Kadızâde Şemseddin Ahmed'le Halep'e gider ve orada dört yıl kadar kalır. Hocasının Halep kadılığından istifa ederek dönüşü üzerine 1560'ta onunla İstanbul'a döner. 1561'de dânişmend, ardından mülâzim olur. Semiz Ali Paşa ve Mirâhur Ferhad Ağa aracılığıyla şiirlerini Sultan Süleyman'a ulaştıran Bâkî, padişahın da ilgisini çekmeyi başarır ve bir hatt-ı hümayunla 30 akçelik maaşla Silivri Medresesine gönderilir. Bir yıl sonra da maaşı artırılarak İstanbul'da Murat Paşa Medresesi müderrisliğine getirilir (1564). Bu dönemde Kanunî'nin şiirlerine onun isteği üzerine nazireler yazan Bâkî, padişaha kasideler sunar ve padişahın emriyle de

Dîvân'ını düzenleyerek ona takdim eder. Kanunî'nin vefatı üzerine ise himayesini gördüğü sultana bağlılığının nişanesi olarak meşhur mersiyesini kaleme alır. Mersiyesinin son iki bendinde de yeni padişah Sultan Selim'e ve devrin söz sahibi ve güçlü devlet adamı Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya bağlılığını ifade eder. Sultan Selim tahta oturunca Bâkî, padişaha bir cülusiye sunar. Bâkî müderrislikte yükselerek 1573'te Sahn Medresesi müderrisi olur. Bâkî'nin, 1574'te Osmanlı tahtına geçen III. Murad'ın tahta geçişinden sonra da itibarlı durumu ve sarayla ilişkileri devam eder. Padişahın cülusundan hemen sonra maaşı yükseltilerek 1575'te Süleymaniye müderrisliğine getirilir. Ne var ki, şaire husumet besleyenler, onun II. Selim'i III. Murad'a tercih ettiği şeklinde bir iftira atarak şairin padişahın gazabına uğramasını sağlamaya çalışırlarsa da şairin dostları araya girerek padişahı ikna ederler. Olayların yatışmasından sonra Bâkî sırasıyla 1576'da Edirne'de Selimiye müderrisliğine, 1579'da Mekke kadılığına tayin edilir. Bu görevi uzun sürmez ve İstanbul'a çağrılır. III. Murad'ın şiirlerine yazdığı nazireler ve ona sunduğu kaside ve gazellerle yakınlığını elde etmeye çalışan Bâkî, önce İstanbul kadılığına (1584), iki yıl sonra da Anadolu kazaskerliğine getirilir (1586). Bu görevini iki yıl sürdüren Bâkî, görevinden azledilse de üç yıl kadar sonra tekrar aynı vazifeye atanır ve bir yıl sonra da Rumeli kazaskerliğiyle görevlendirilir. Çok istediği şeyhülislamlık makamına yaklaştıkça üç ay sonra emekliye sevk edilir. III. Mehmed'in tahta geçişiyle tekrar ümitlenen Bâkî, hükümdara kasideler sunarak padişahın takdirini kazanır ve tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilirse de Şeyhülislâm Bostanzâde'nin araya girmesiyle yine bu görevden azledilir. Üç yıllık bir aradan sonra 1598'de üçüncü kez Rumeli kazaskeri olur. Bostanzâde'nin ölümü ile kendisine yeniden şeyhülislamlık yolu açılmış olsa da bu göreve önce Hoca Sadeddin Efendi'nin, onun vefatından sonra da Sun'ullah Efendi'nin görevlendirilmesiyle ümitleri tamamen tükenir. Bütün bu olanlardan sonra sinirleri iyice yıpranmış ve iyice yaşlanmış olan Bâkî, 23 Ramazan 1008 (7 Nisan 1600) Cuma günü vefat eder (Şahin 2011: 2-3; Tergip 2010: 26-31).

Bâkî, daha gençlik yıllarından itibaren takdir görmeye başlayan, yüksek makamlara ve şöhrete ulaşan, devrini yaşadığı dört hükümdar döneminde de saygı ve itibar gören, özellikle Kanunî döneminde kendisine layık görülen Sultânü'ş-şuarâ ünvanını asırlar boyu gururla taşıyan, ünü ve şiirleri Anadolu ve Rumeli'yi aşır İran'a, Hicaz'a, Hindistan'a ulaşan önemli bir şairdir (Çavuşoğlu 1991: 539).

Yaşadığı devirde yazılmış bütün kaynaklar Bâkî'den hürmetle ve övgüyle söz etmiş, onun şiirlerinden örnekler alarak şiir ve şair özelliklerini göstermeye çalışmıştır. Onun edebî şahsiyetinin şekillenmeye başladığı dönemde Zâtî, Hayalî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın sanat camiasında etkisi büyüktür. Bâkî, bu şairlerden şüphesiz en çok Zâtî'nin etkisinde kalmıştır. Kendinden önceki bütün büyük şairlere varis olmuş olan Bâkî, özellikle Necâtî'nin temsil ettiği hoş edalı, nükteli, sanatlı, söz oyunları dolu şiir tarzını takip etmiştir (Kocatürk 1964: 378; Tergip 2010: 32).

Bâkî, şiirlerinde hemen fark edilen kendine has söyleyiş tarzıyla bir yenilik oluşturmayı başarmış, imale ve zihaf denilen dil kusurlarını şiirlerinde en aza indirmiştir. Şiirlerindeki acıcılık okuyucunun dil zevkini incitmeyecek derecededir. Şiirlerinde ustalıkla yer verdiği, kelime tekrarları, ikilemeler, cinas ve iştikak gibi sese dayalı sanatlar, aliterasyon ve asonanslarla bir ses şairi olduğu hemen şiirinde gösteren Bâkî, şiirlerinde bir ses ve

ahenk zenginliği oluştururken bunların anlam ile uyumuna da dikkat etmiştir (Çavuşoğlu 1991: 539; Kaplan 2013: 763-767).

Divan'ında yer alan kasidelerin sayısı otuza yaklaşırsa da Bâkî her şeyden önce bir gazel şairi olarak bilinir. O, gazellerinde yüzünü daha çok dünyevi hayata çevirmiş ve hayatın zevklerini, aşklarını, içki ve eğlence meclislerini anlatarak Fuzulî gibi ıstırap şairi olmaktan çok zevk ve eğlence şairi olarak tanınmıştır. Onun bu üslubu, nüktedan, hoşsohbet, meclislerin aranan adamı olma özellikleriyle de örtüşür. Bu sebeple onun Divan'ında tevhid, münâcât, na't gibi dinî ve tasavvufî muhtevalı manzumeler yer almaz; bununla birlikte birçok dize ve beyitte tasavvufun saklı derin izlerini görmek de mümkündür. O, dini konuları daha çok mensur eserlerinde ele almıştır (Küçük 1988: 17; Olgun 1938: 48; Şahin 2011: 3).

Bâkî, İstanbul Türkçesinin bütün güzellik, estetik ve zarafetini barındıran şiirleriyle bir yandan yaşadığı dönemin zengin ve haşmetli görünümünü şiirlerine en canlı bir şekilde aksettiren öte yandan edebiyatın herkesçe sevilmesine ve şiir zevkinin toplum içerisinde yerleşmesine katkı sağlamıştır. Kasidelerinde dil nispeten ağır olsa da tabiata ve topluma yönelik yazdığı gazellerinde oldukça sade bir anlatım sergilediği hatta kimi şiirlerinde de halk söyleyişleriyle dolu sokakta konuşulan Türkçeye dönüştüğü görülür (Pala 1998: 19-20).

Klasik Türk şiiri içerisinde "Bâkî tarzı" diye anılan klasik üslubun en önemli temsilcilerinden biri olan şair, temiz ve ahenkli üslubu, tabiata ve zevk hayatına bakan söyleyişi, İstanbul Türkçesiyle Şeyhülislam Yahyâ ve Nedim'e öncülük etmiştir. Asırlarca üstat olarak benimsenmiş olan Bâkî'nin şiirleri, kendi döneminden başlayarak her devirde birçok şair tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazireler söylenmiş ve tahmisler yazılmıştır (Çavuşoğlu 1991: 539).

Eserleri: 1. *Dîvân: Bâkî Divanı'nın*, ilk defa İstanbul'da (1276/1859-1860) taşbasması olarak baskısı yapılmıştır, ancak bu eser eksik ve yanlışlarla doludur. Ardından Rudolf Dvorak tarafından bir incelemeyle Leiden'da yayımı gerçekleştirilmiştir (1908). Leiden, Leipzig ve München nüshalarının karşılaştırılması yapılarak hazırlanan bu eserde özellikle Türkçe kelimeler birçok yerde yanlış okunmuştur. Daha sonra Sadeddin Nüzhet Ergun, İstanbul kütüphanelerindeki 25 yazmayı ve kendindeki 4 nüshayı karşılaştırmak suretiyle hazırladığını söylediği eserini neşretmiştir (1935). Diğer iki baskıya göre mükemmel sayılabilecek bu baskıda da okuma yanlışları göze çarpmakla birlikte eserde divan tertibi de bulunmamaktadır. Son olarak Sabahattin Küçük, *Bâkî Divanı'nın* on iki nüshasını karşılaştırarak eserin tenkitli neşrini yapmıştır. Nüsha farklılıklarının verildiği bu baskıda 27 kaside, 9 musammat, 548 gazel, 21 kıt'a ve 31 matla yer almaktadır (Küçük 2019: VII-VIII).

2. *Me'âlimü'l-Yakîn Fî-Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn: Ahmed b. Hatîb el-Kastalânî (1448-1517)'nin el-Mevâhibü'l-Ledüniyye* adlı eseri esas alınarak meydana getirilen bir siyer kitabıdır. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle çevrilen bu mensur siyerde Bâkî, Şafîî mezhebi usullerine göre yazılmış bu kitabı, Hanefî mezhebi esaslarına göre değiştirmiştir. Kitap, iki cilt olarak İstanbul'da basılmıştır (Tergip 2010: 42).

3. *Fezâ'ilü'l-Cihâd: Ahmed b. İbrahim'in Meşâ'irü'l-Eşvâk* adlı Arapça eserinin Türkçeye çevirisidir. Eser, 1567 yılında tamamlanarak Sokullu Mehmed Paşa'ya sunulmuştur. Eserin konusu İslam dininde cihat ve kazanın

fazilet ve esasları üzerinedir. Mukaddimesi ağır bir dille yazılmış olsa da eserin asıl tercüme kısmı oldukça sadedir. Devrinde asker kışlalarında çok okunan bir kitaptır (Tergip 2010: 42).

4. Fezâ'il-i Mekke: 16. yüzyıl âlimlerinden Kutbeddin Muhammed b. Ahmed Mekki (öl. 1582)'nin El-İlâm Fî-Ahvâli Beledi'llâhi'l-Harâm adlı eserinin tercümesidir. Eserde, Mekke tarihinden ve bazı Osmanlı padişahlarının orada yaptırdığı eserlerden bahsedilmektedir. Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle hazırlanan eser, III. Murad'a takdim edilmiştir (Şahin 2011: 4).

5. Kırk Hadis Tercümesi: Nevîzâde Atâyî, Bâkî'nin Eyüp müderrisliği sırasında Ebâ Eyyub el-Ensârî'den rivayet edilen hadisleri toplayıp tercüme ettiğini, eserin türbeye konulup ziyaretçilerin istifadesine sunulduğunu söylüyorsa da şimdiye kadar eserin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır (Çavuşoğlu 1991: 540).

Bâkî'nin Şair Anlayışına Genel Bir Bakış

Yaşadığı dönemde kaynakların kendisinden "şairler sultanı" olarak söz ettiği, 16. yüzyılın en önemli şairlerinden biri olan Bâkî, şaire ve şairliğine dair görüş ve düşüncelerini *Divan'*ında birçok şair gibi dağınık bir şekilde dile getirmiştir. Onun bu poetik dizeleri çoğunlukla kasidelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde çok az da kıt'a, musammat, matla gibi diğer bazı manzumelerinde yer almaktadır. Bu manzumeler, konu kapsamında incelendiğinde ve bir bütünlük oluşturulduğunda Bâkî'nin şair anlayışını önemli ölçüde görmek mümkün olur.

Bâkî, şair anlayışına dair poetik beyitlerinde çoğunlukla kendi şairlik özelliklerinden hareketle görüş ve düşüncelerini dile getirir. Bu değerlendirmelere bakıldığında özelden onun şairlik özellikleri, genelde ise ideal bir şairde bulunmasını beklediği şairlik vasıfları görülür. Bâkî, ilgili beyitlerde şair anlayışıyla ilgili özellikleri kimi zaman doğrudan ifade eder, kimi zaman da teşbih unsurlarından yararlanarak benzetilenler üzerinden söylemeyi tercih eder. Onun bu tutumu, şair karşılığında kullandığı "erbâb-ı nazm, pehlevân-ı 'arsa-i nazm, suhan-perver, üstâd-ı suhan-perver, nükte-dân, husrev-i mülk-i suhân, pâdişâh-ı mülk-i suhan" vb. kelime ve tamlamalarda da görülür.

Bâkî'nin şair anlayışında devlet büyüklerinin şaire sağladığı imkân ve verdiği destek onun sanatının olgunlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Bir beytinde şairlik kabiliyetini mücevher kıymetinde gören Bâkî, bu kıymetin oluşmasını sultanın sağladığı ihsan ve imkânlara bağlar:

Bir güherdür tab'-ı Bâkî kân-ı imkân içre kim

Âfitâb-ı lut-ı sultân ile bulmuş perveriş (G.217/7)

Bir başka beytinde şairlerinin yücelik ve yükseklik kazanmasında "himmet-i yârân" diye adlandırdığı şairden ve sanattan anlayan ve şairlere destek veren sanat çevresinin tutumunun kendisine kol ve kanat gibi olduğunu belirten Bâkî, şairlikte sanattan anlayan kitlenin destek ve değerlendirmelerini önemli görür:

Bâkî n'ola pervâz-ı bülend itse gazelde

Bâl u per ana himmet-i yârân-ı safâdur (G.105/7)

Bâkî, yaptığı değerlendirmelerde şairin yetişmesinde ve yeteneklerini sergilemesinde çevrenin etkisine değinirken aynı zamanda şairin kimliği, kişiliği ve vasıfları ile ilgili de görüşlerini belirtir. Onun bir şairde olmasını istediği şairlik özelliklerinin belki de en başında doğuştan bir şairlik kabiliyetine sahip olma vasfı gelir. Kendi şairlik özellikleri arasında da bu özelliği öne çıkaran Bâkî, sahip olduğu bu özelliğin farklılık ve eşsizliğine vurgu yaparak bu sayede şiir sahasında ulaşılması güç bir seviyeye eriştiğini belirtir. Şiiri yücelten unsurun üslup olduğunu ifade eden Bâkî, güzel ve renkli üslubu ile anlamı birleştirdiğini vurgular. Onun, önemle üzerinde durduğu bir başka özellik de belâgattır. Belâgat ehli olduğunu dile getiren şair, bu özelliğin şiir ve şair açısından taşıdığı değere dikkat çeker. Nüktedan olmak, güçlü bir düşünceye sahip olmak, mütevazı ve nazik bir yaratılışa sahip olmak, mucizevî bir söyleyişe sahip olmak, sözü güzel ve düzgün söylemek, Allah vergisi bir şairlik kabiliyetine sahip olmak, ilim ehli olmak, tatlı sözlü olmak, şiirde üstat olmak, şiirlerine ruh vererek adını ölümsüz kılmak, şiirlerinin her yerde okunmasını sağlamak vb. özellikler, Bâkî'nin yine kendi şairlik özelliklerinden hareketle söylediği diğer şairlik vasıflarıdır.

Bâkî, şairde aradığı özellikleri, şairlikte önemli gördüğü vasıfları kimi zaman kendini bazen de genel olarak şairi benzettiği unsurların özellikleri vasıtasıyla dile getirir. Örneğin şair-nahlbend benzetmesiyle şiiri fazlalıklardan arındırarak yüceltmek; şair-Bihzâd benzetmesiyle renkli bir söyleyiş yakalamak; şair-rahş (at) benzetmesiyle şiir meydanında rakip tanımamak; şair-tûtî benzetmesiyle nükteli sözler söylemek; şair-İsa benzetmesiyle şiire canlılık vermek gibi vasıfları vurgular.

A. Bâkî'nin Şairlik Özellikleri

1. Doğuştan gelen şairlik kabiliyetine sahiptir

Tab' kelimesi sözlükte "yaratılış, huy, tabiat; basma, mühür; kitap basma" vb. anlamlara gelir. Poetik bir çerçevede ele alındığında ise bu terimle doğuştan sahip olunan yetenek ve şairlik kuvvetine vurgu yapılır ki bununla sonradan şairlik meziyetine erişilemeyeceği, şairliğin doğuştan ve vehbî bir yönü olduğu vurgulanır (Devellioğlu 1995: 1010; Güleç 2008: 76). Şair tezkirelerinde de şairlerin, vehbî olarak sahip oldukları kabiliyet ve yetenekleri, sanatkâr kabiliyetleri için "tab', tabî'at, selîka, selâkat, kâbiliyet" vb. kelime ve terimler kullanılmakla beraber en çok tab' kelimesine yer verilir. Farklı kullanılış şekilleri olmakla birlikte tezkire yazarları bu kelimeyi çoğunlukla "sanatsal zevk ve yeteneğe sahip bir yaratılış; doğuştan gelen, tabîi sanat gücü, şairlik yaratılışı" vb. karşılıklarında kullanırlar. Tab' hususu onlar için son derece önemlidir, öyle ki şairleri sadece bu özelliğe göre sınıflandıranlar dahi olmuştur. Söz gelimi Kastamonulu Latîfi, şairleri vehbî ve kesbî olarak iki gruba ayırır ve ona göre, hakiki şairler doğuştan bu yeteneğe sahip olan vehbî şairlerdir (Tolasa 2002: 190-191; Gür, 2009: 45; Atila 2011: 118; Solmaz 2012: 358).

Divan şairleri de yaptıkları poetik değerlendirmelerde şairin doğuştan, Allah vergisi bir yeteneğe sahip olması gerektiği düşüncesi üzerinde önemle dururlar. Onlar, bu meziyetleri ile öylesine övünürler ki âdeta tab'larını içlerindeki "ikinci bir kişilik" olarak görürler (Doğan 1996: 50). Şairler, kendilerinden, şiirlerinin değer, özgünlük ve eşsizliğinden söz ederken en fazla tab' özelliğini kullandıkları için bu kelime aynı zamanda şairlerin söze, şiire,

şaire bakışlarını, hatta genel anlamda sanat anlayışlarını belirleyen anahtar kelimelerin başında gelmektedir (Kaya 2016: 156; Öztoprak 2006: 96).

Bâkî, yaptığı poetik değerlendirmelerde en çok tab' özelliği üzerinde durur. Bu özellik, onun poetik beyitlerinde "tab'-ı selîm, safâ-yı hâlet-i tab', tab'-ı vekkâd, tab'-ı pâk, tab'-ı nükte-dân" vb. örneklerde olduğu gibi çeşitli vasıflarla birlikte söylenirken "şâhbâz-ı tab', rahş-ı tab', tab'-ı dür-efşân, semend-i tab', tab'-ı sâhir-pîşe" vb. örneklerde ise çeşitli teşbih unsurları ile kullanılarak bu özelliğin farklı niteliklerine işaret edilir.

Onun şairlik kabiliyeti sağlam ve kusursuz bir yapıdadır. Böylesi bir kabiliyetin eseri olan şiirler hem şairinin tertemiz karakterine hem de bunların doğruluk ve güzelliği üzerinde herkesin fikir birliği yapmasına delil olacaktır:

Şî'r-i Bâkî müsellemler olsa n'ola

Vasf-ı pâkûñ ider bu tab'-ı selîm (G.342/5)

Bâkî, bir beytinde kabiliyetini kemâl vasfıyla niteleyerek onun olgunluk ve tamlığına, noksansız oluşuna dikkat çeker:

Kemâle mâ'il oldı tab'-ı Bâkî

Mahabbet halk içinde mâle düşdi (G.527/7)

Onun doğruluk ve güzelliği herkes tarafından kabul görmüş kabiliyeti karşısında Acem'in saf, söyleyişi temiz şairleri ile Arap'ın büyüleyici söyleyişe sahip olan şairleri hep suskun vaziyette kalmıştır:

Hâmûşlık senden 'aceb tab'uñ müsellemler tutdı hep

Sihr-âferînân-ı 'Arab pâkîze-gûyân-ı 'Acem (G.318/10)

Bâkî'nin kabiliyeti, herkesin anlayamayacağı, ince, zarif anlamlar oluşturma özelliğine de sahiptir. Meşhur İranlı şairlerden Zahîr ve Selmân, yetenekleriyle âdeta onun nüktedan kabiliyetinde ortaya çıkmıştır:

Zuhûr itdi Zahîrûñ sırrı tab'-ı nükte-dânumda

Akıtdı kendüye şî'rüm revân-ı pâk-i Selmânı (K.5/32)

Bâkî, çağdaşı Emrî'yi eleştirdiği bir beytinde kişinin şairim deyip şiirler söyleyebilmesi için kendinin sahip olduğu kabiliyete sahip olması gerektiğini vurgular. O, bu yaklaşımıyla şairliğin birinci şartının doğuştan sahip olunan şairlik kabiliyeti olduğuna işaret ederken kendinin bu konuda farklı bir yerde olduğuna dikkat çeker:

Şâ'ir olup kişi söz söylemege ey Emrî

Bizdeki tab' gerek sencileyin gûl olmaz (Kıta-11/1)

Bâkî, kimi beyitlerinde de çeşitli benzetme unsurlarından yararlanarak kabiliyetinin farklı yönlerini ve yeterliliklerini belirtir. O, kabiliyetinin kıymet ve zenginliğini hazine benzetmesinden yararlanarak anlatır. Ona göre mücevher kıymetinde şiirler yazabilmek için hazine gibi bir kabiliyet gereklidir. Bu sebeple esrar çekmek suretiyle farklı hayallere ulaşmak isteyen şairlerin, onun şiirlerindeki hayallerinin seviyesine ulaşması mümkün değildir (Kıta-7/1).

Bir beytinde, kabiliyetini Hz. Ali'nin atı Düldül'e benzeten şair, kabiliyetinin âdeta bütün kâinatı cesaretle dolaştığını söyleyerek, onun sınır tanımaz bir genişliğe ve yeteneğe sahip olduğuna işaret eder:

Tab'-ı Bâkî ol şeh-i Hayder-şeca'ât şevkine
'Arsa-ı kevn ü mekânı geşt ider Düldül gibi (G.532/5)

Bâkî, kabiliyetinin olağanüstü özelliklere sahip olduğunu belirtmek için de sihirbaz benzetmesine başvurur. Onun bir sihirbazın meziyetlerine sahip olan kabiliyetine insanların hayranlık duyarak meyletmesi boşuna değildir. Ayrıca böyle bir kabiliyetin ürünü olan şiirlerin de büyüleyici bir özelliğe sahip olması doğaldır (Kıta-8/1).

Bir beytinde ise kabiliyetini Cem'in meşhur kadehine benzeten Bâkî, bu benzetmeyle kabiliyetinin zevk ve eğlenceye, neşe ve yaşama sevincine olan yatkınlığına işaret eder:

Safâ-yı hâlet-i tab'ıñ yiter eglence ey Bâkî
Bî-hamdî'llâh ne gam yirsin elüñde sâgar-ı Cem var (G.63/5)

Onun kabiliyeti öylesine parlak, aydınlık ve göz alıcıdır ki âdeta bir ateş parçasıdır. Bu haliyle o, bir ateşi bile yakıcı, kor hâline getirebilir:

Tab'-ı vekkâdın eger âteş-i rahşân görse
Kızara ahker-i sûzân nitekim dâne-i nâr (K.18/31)

Bâkî, kabiliyetinin yücelik, yükseklik ve eşsizliğine ise şahin benzetmesi üzerinden dikkat çeker. Onun kabiliyet şahininin kanat çırpıtığı noktalara başka hiçbir şairin ulaşması mümkün olmayacağından onlara düşen sadece şairin kabiliyeti karşısında baş eğmektir (G.59/7).¹

2. Güzel ve renkli bir üslubu vardır

Sanat ve edebiyat terimleri sözlüklerinde "edâ" sözcüğü karşılığında "tarz, üslup, biçem, tavır" vb. karşılıklar verilerek üslup sözcüğünün içeriğiyle açıklanmak istenir. Bu açıdan değerlendirildiğinde edâ için şairin veya yazarın metnini oluştururken kullandığı kendine has söyleyiş biçimidir demek uygun düşer. Aslına bakılırsa her şair ve yazar eserini yazarken kullandığı üslupla kendi düşüncesini yansıtır. Bazı sanatçılar ise üsluplarına kişiliklerini katarak kendilerine has bir tarz oluştururlar ki bunlara "üslup sahibi sanatçı" denilir (Bulut 2015: 78, 485; Karataş 2004: 499; Olgun 1973: 39, 177-178; Tolasa 2002: 362). Edâ, tezkire yazarları tarafından da şairlerin sanatçı kimliklerinin anlatımında sıkça kullanılır ve "nefis, hoş, güzel" vb. her devirde görülebilecek takdir ifadelerine karşılık gelir (Mermer vd. 2005: 27).

Bâkî, şiirlerinde tabiatı ve İstanbul'dan görüntüleri sıklıkla yansıtan ve döneminin ihtişamını aksettiren bir şairdir. İstanbul Türkçesi'ni bütün incelik ve özellikleriyle kullanan Bâkî, pürüzsüz, akıcı ve ahenkli üslubu ile

¹ Konu ile ilgili diğer örnekler için bakınız: K.20/42, K.22/28, G.80/5, G.165/5, G.217/7, G.233/7, G.255/5, G.444/5, Mus.3/IV/6.

kendine has bir tarz oluşturmayı başarmıştır (Çavuşoğlu 1991: 539). Onun şiir üslubu âdetâ klasik şiirin klasikleşen üslubunun adı ile anılır hâle gelmiştir. Ortaya koyduğu üslubuyla kaynaklarda kendisinden övgüyle söz edilen Bâkî, yaptığı poetik değerlendirmelerinde üslup konusuna sıklıkla değinmiş, bu konunun şiir ve şair için taşıdığı önemi vurgulamıştır. Sahip olduğu üslubu diğer şairlere örnek olarak gösteren Bâkî'ye göre şiiri her şeyden yüce hâle getiren husus, üsluptur:

Bâkî kelâmı cümleden a'lâ edâ eder
Hakk-ı suhanda hâsıl efendi edâ budur (G.57/7)

Bâkî, üslubundaki farklılık ve çeşitliliği ise “bülbül-i rengîn-edâ” benzetmesiyle anlatır ki onun gibi renkli bir üsluba sahip bir şairin tekrar gelmesi mümkün değildir:

Bâkî-sıfat ne bülbül-i rengîn-edâ gele
Ne ola tal'atun gibi ferhunde gülsitân (K.1/37)

Bir başka beytinde “Bâkî'nin şiirinin, üslubu güzel, manası parlaktır, diğer şairlerin kıskançlığına sebep olan ise bu özelliklerdir.” diyen şair, yine sahip olduğu güzel üsluba dikkat çekerken öte yandan üslup-mana birlikteliğinin sağlandığı şiirlerin beğenilen, hayranlık uyandıran şiirler olduğuna dikkat çeker:

Edâsı hûbdur ma'nâsı ra'nâ şi'r-i Bâkînüñ
Aña reşk itdüren erbâb-ı nazmı hep bu ma'nâdur (G.127/5)

Bâkî, şiirde üslup-mana ikilisinin uyum içerisinde olması gerektiği ile ilgili görüşünü bir beytinde de “elbisesi kendisine yaraşan gümüş tenli sevgili” benzetmesiyle dile getirir:

Ma'nî-i pâkîze ey Bâkî edâ-yı hâb ile
Sîm-ten dildâra beñzer kim libâsı yaraşa (G.431/5)

Onun üslubu rengindir, bir başka ifadeyle güzel, hoş, renkli, latif bir özelliktir. Nasıl ki içki meclisinde herkesin gözü, arzusu içi şarap ile dolu sürahide ise, Bâkî de rengin üslubu sayesinde yaşadığı devirde diğer şairlerden daha üstün bir dereceye ulaşmayı başarmıştır:

Ser-firâz olsak bu devr içre 'aceb mi Bâkîyâ
Biz sürâhîveş bugün rengin edâya mâliküz (G.191/7)²

3. Belâgat ehlidir

Sözlükte belâgat kelimesi için “sözün açık, anlaşılır ve fasih olması” karşılığı verilir. Bir diğer ifadeyle düşüncenin, yazılı veya sözlü olarak yerinde, yeteri miktarda ve tam vaktinde dile getirilmesidir. Bir ilim dalı olarak ise belâgat, düzgün ve yerinde söz söyleme yöntem ve kurallarını inceleyen bir alandır. Bu anlamda belâgatın, meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç bölümü vardır (Kılıç 1992: 380).

² Konu ile ilgili diğer örnekler için bakınız: G.337/11, G.162/8.

Bâkî'nin üzerinde en çok durduğu hususlardan biri de belâgat konusudur. Bu konuyu şairlik için oldukça önemli gören şair, her fırsatta belâgat konusundaki yeterliliğine ve bu ilim sayesinde neler yapabileceğine dikkat çeker. O, bir beytinde “Padişahlara yaraşır bir eda ile belâgat davuluna yedi iklimde vurdum. Padişah tuğrasını şiir fermanına bugün ben çektim.” diyerek belâgat ehli oluşuyla, şiirlerinin dünyanın dört bir yanına yayılması arasında ilgi kurar:

Belâgat kûsın urdum husrevâne heft kişverde
Suhan menşûrına çekdüm bugün tugrâ-yı Hâkânî (K.5/33)

Onun gönlü bir belâgat çeşmesidir, şiir yazdığı kalem ise bu çeşmenin musluğudur. Şairin bu belagat çeşmesinden akan âb-ı zülal gibi şiirleri ise akıcı bir özelliğe sahiptir. Bâkî, bir başka ifadeyle hoş, tatlı, akıcı şiirler için belîgâne bir söyleyişe sahip olmak gerektiğini söylemek ister:

Dil çeşme-i belâgat aña lûledür kalem
Âb-ı zülâli şi'r-i selâset-şi'ârdur (G.90/6)

Bâkî, bir başka beytinde “Elime ne zaman kalem alsam, bedî özellikteki şiirlerimle ma'ânî ve beyân ülkesinin topraklarında mızrakla oynarım.” diyerek belâgat ilminin üç kolunda da yetkin bir şair olduğuna dikkat çeker:

Destüme alsam kalem nazm-ı bedi'ümle benem
Nîze-bâz-ı 'arsa-i mülk-i ma'ânî vü beyân (K.22/29)

Sultan II. Selim'in tahta cülûsu sebebiyle yazdığı kasidede padişaha hitaben “Gönül, belâgat ilminde her ne kadar yaşını almış bir âlim ise de seni övme mektebinin cahil bir talebesidir.” diyen şair, belâgat ilmindeki yetkinliğini dile getirir:

Egerçi pîr-i dânadur gönül fenn-i belâgatda
Velî olmaz debistân-ı senâñuñ tıfl-ı nâdânı (K.5/34)

Bâkî'ye göre belâgat ile nitelikli şiir arasında doğrudan bir ilişki vardır. Belâgat sahibi bir şairin, şiirleri her yana yayılmış olmalıdır ve herkes tarafından beğenilmelidir. Bir beytinde âbdâr şiirlerini eli kılıçlı askerlere benzeten şair, onların belâgat ülkesinin kapılarını açmayı başardıklarını belirterek her şairin aynı zamanda belâgat sahibi olamayacağını vurgular.

Salup şemşîr-i nazm-ı âbdârı dehre Bâkîveş
Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum (G.320/5)

Şairlikte belâgatın taşıdığı öneme sıklıkla değinen Bâkî, bu ilmin diğer şairlere üstünlük sağlama konusunda da ayrı bir yeri olduğunu düşünür ve bir beytinde “Belâgat meydanının kemend atanı olduğumdan beri âsîlerin başları kemendimin halkasına geçmiştir.” diyerek bu ilim sayesinde diğer şairleri susturabildiğini ve onlara üstünlük sağladığını belirtir:

Ben kemend-endâz-ı meydân-ı belâgat olalı

Halka-i teslîme geçmişdür ser-i gerden-keşân (K.22/30)

Ona göre, belâgat sadece diğer şairlere bir üstünlük sağlama vesilesi değil aynı zamanda şiirdeki incelik ve güzelliği görme konusunda art niyetli, kötü düşünceli insanları da susturma aracıdır. Şairler, böyle insanların hakikati görmek istemeyen gözlerine, kendi belâgat ve fazilet mühürlerini basarak onları susturmalıdır (G.220/5).

4. İlim ehlidir ve şiir ilminde tektir

Klasik Türk şiirinde şiire, “fenn-i şi’r” olarak bakılır ve ilim öğrenmek şairlik için olmazsa olmaz ilkeler arasında sayılır. Şairler, böyle bir yaklaşım sergileyerek şiir sanatının bazı kural ve kaidelerinin olduğuna dikkat çekerler ve her şairin bu ilme sahip olmasını beklerler (Coşkun 2011: 71). Söz gelimi, şairliğin Allah vergisi bir yetenek olduğunu düşünen Fuzulî, şiir yazabilmek için ilim sahibi olmayı gerekli görür. Zira şiir, ilimle desteklendiğinde kuvvet kazanacak ve daha kalıcı olacaktır (Doğan 1996: 52, 53).

Bâkî, şairliği ile ilgili yaptığı tespit ve değerlendirmelerde ilmi hem genel anlamda hem de şiir ilmi kapsamında ele alır ve bu konudaki başarısına dikkat çeker. O, ilimde öyle bir dereceye gelmiş ve yetkinlik kazanmıştır ki kimse onda bir eksiklik bulamaz. Kabiliyetindeki ölçü ve denge ile akıl terazisindeki tamlık sayesinde bu ilmi elde etmiştir:

Bâkiyâ fennüñde tutmaz kimse noxsânüñ senüñ
Hamdüli’llâh tab’ mevzûn ‘akl mîzânî dürüst (G.22/6)

Şiir ilmini tahsil ettiğini söyleyen Bâkî, bu konuda tek olduğunu, kendi seviyesine kimsenin erişemeyeceğini düşünür. O, kendisine cevap vermeye çalışanlara, karşı cevap vermekle uğraşmamayı, onlarla çekişmemeyi kendine öğüt verir:

Bâkî ferîd-i fenn-i suhandur nizâ’ı ko
İlzâm iderler itme sakın iltizâm bahs (G.25/7)

5. Üstattır, kimse onun seviyesine ulaşamaz

Şairlerin kendileri için veya başkalarının onlar için kullandığı üstat nitelendirmesi, bir değer ifadesi olmasının yanında şairin kendi devri içindeki yerini belirlemede de önem arz etmektedir. Bu nitelendirme ile ayrıca şairin ulaştığı en yüksek edebî seviye, yetiştiricilik düzeyi, tecrübesi, anlayışı, kavrayış gücü vb. vasıflara da dikkat çekilir (Kaya 2016; 172).

Bâkî, şairliğiyle ilgili yaptığı değerlendirmelerde ustalık ve hocalık vasfına “üstâd” ifadesiyle dikkat çekerken bu konuda kendinin geçmiş nice üstatların seviyesine ulaştığını ancak kendini geçecek birinin henüz yetişmediğini belirterek bu konuda geldiği seviyeyi ifade eder:

Bu ‘arsada Bâkî nice üstâda yitişdi
‘Âlemde bugün aña bir üstâd yitişmez (G.201/5)

Şair, bir beyinde “Bâkî, gamın Bî-sütûn dağında sıkıntı kayalarını parçalama konusunda Ferhat’a öyle bir hocalık etti ki âdetâ sanat sergiledi.” diyerek hocaların hocası olacak derecede bir üstatlığı olduğunu vurgular:

Bî-sütûn-ı gamda Bâkî seng-i mihnet kesmede
Şöyle üstâd oldı kim Ferhâda san'at gösterür (G.51/6)

Bâkî'ye göre, yaşadığı dönemin en üstün şairi kendisidir, kimse onun dengi olamaz; çünkü onun doğuştan sahip olduğu yüce bir şairlik kabiliyeti vardır ve o, âdeta belâgatın doruklarında uçan bir hümâ kuşudur. Bâkî, bu düşüncesiyle şiirde erişilmez bir noktada olmasını yüce bir şairlik kabiliyetine ve belâgata sahip olmasına bağlar (G.80/5).

Şairlikte eşsiz bir noktada olduğunu düşünen şair, kendine denk bir şairin yetişmesi bir yana şiirlerine nazire bile yazılamayacağı görüşündedir. Bunun gerekçesini ise aşk ilminde üstat olması ile açıklar:

Şî'r-i Bâkîye nazîr olmaz hiç
Fenn-i 'aşk içre olupdur üstâd (G.44/6)³

6. Yaygın ve beğenilen şiirler yazarak adını ölümsüz kılmıştır

Bâkî, şiirlerinin yaygınlığına dikkat çektiği bir beytinde şiirlerini garrâ, yani güzel, parlak ve gösterişli olarak niteleyerek onların yedi iklime yayıldığını ve her semtte okunduğunu belirtir:

Şî'r-i Bâkî seb'a-i iklimde oldukça revân
Okınursa yiridür bu nazm-ı garrâ semt semt (G.23/6)

Şair, bir kasidesinde memduhuna seslenerek "Seni methetmeye başlasam insanlar ve cinler toplanır, şiirlerimi can kulağıyla bütün cihan halkı dinler." demek suretiyle şiirlerinin bütün dünyaya yayıldığını ve herkesin onlara ilgi gösterdiğini vurgular:

Şimdi gûş-ı cân ile diñler cihân eş'arımı
Medhûñ itsem bir yire mecmu'-ı ins ü cân gelür (K.6/19)

Onun şiirlerine sadece ins ü cin ilgi göstermez, Selmân-ı Sâvecî ve Hassan bin Sâbit gibi Arap ve İran edebiyatının meşhur şairlerin ruhları bile gelerek bu şiirleri can kulağıyla dinlerler:

Okudukça na'tuñı her gûşeden gûş itmege
Cân-ı Selmân rûh-ı pâk-i Hazret-i Hassân gelür (K.6/20)

Bâkî, şiirlerini öylesine güzel öylesine cezbedici bir nitelikte söyler ki bülbül, bahçede bu şiirleri makamla söylemeye başlasa âb-ı zülal onun önüne gelir ve saygıyla yeri öper:

Terâne eylese bülbül çemende güftârum
Gelüp öñinde zemîn-bûs iderdi âb-ı zülâl (K.21/25)

Şair, böylesine her yana yayılan ve herkesin ilgi gösterdiği şiirler sayesinde adının, bir gün kendi vefat etse bile, bu dünya sayfasında bâkî kalacağına inanır:

³ Konu ile ilgili diğer örnekler için bakınız: G.423/3, G.508/7.

Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

Bâkî kalur sahîfe-i 'âlemde adumuz (G.192/6)

7. Şiirlerini ilahî bir lütufla söyler

Bâkî, bir şairin Allah'ın lütfu olmadan sadece çalışıp çabalayarak kendini ve şiirini yüceltmesinin imkânsız olduğuna inanır. Bu sebeple o, şairlikte doğuştan gelen kabiliyet kadar manevî bir kuvveti de önemli görür. Allah'ın lütfu sayesinde, şiirde gök katına kadar yükseleceğinden ise emindir:

Bâkî suhanda fark-ı şiphre kadem basar

Lutf-ı Hudâ olursa eger dest-gîr aña (G.7/5)

Şair, bir başka beytinde "Bu şiir, Allah'ın bir ikramıdır; her şairin şiiri Bâkî'nin şiirleri gibi beğenilip kabul görmez." diyerek şiirlerini manevî bir destekle söylediğini ve bu şekilde söylenmiş şiirlerin ise mutlaka beğenileceğini ancak her şairin de böylesi bir lütfu nail olamayacağını vurgular:

Dâd-ı Hakdur bu sühan her kişünün Bâkî-vâr

Tarz-ı eş'ârı pesendîde vü makbûl olmaz (Kıta-11/2)

8. Mucizevî bir söyleyiş sergiler ve söze canlılık verir

Klasik şairler, şairin sanatkar yönünü besleyen asıl unsurun, doğuştan gelen yetenekleri olduğunu sıklıkla ifade ederler. Doğal olarak ondan beklenen de bu yeteneği ile maharetini sergileyerek insanları etkilemesidir. Bu sebeple şairlerin yazdıkları şiirler ya kendileri tarafından ya da tezkire yazarları tarafından hep mucize ile irtibatlandırılır. Şiirini etkileyicilik bakımından mucize gibi gören bir şairin kendini de "mu'ciz-nümâ, mu'cize-gûy" gibi vasıflarla nitelendirmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Çünkü şiir, böyle olağanüstü özelliğiyle vardır. Şairlerin şiir yazmak için gerekli gördükleri ilham da bu mucizenin bir cüzü kabul edilir. Doğal olarak şairden beklenen de okuyucularını şaşırtması ve sıra dışı bir söyleyişle seviyesine erişebilmesidir (Mengi 2010: 182-183).

Birçok divan şairi kelimelere hayat verdiğinden söz ederek şiirlerinin değerini ve kalıcı şiirler yazdığını dile getirmekle birlikte aynı zamanda bu işin güçlüğüne dikkat çeker. Doğan "Şairlik, en kıymetli malzeme olan söze düzen verme ve âdeta ölü söz unsurları olan harfleri, kelimeleri canlandırma ameliyesidir." diyerek şairliğin bu vasfını vurgular (2007: 12).

Bâkî'ye göre, başka şairlerin şiirleri sihir gibi bir etkiye sahip olsa da bu çok önemli değildir; zira onun şiirleri Hz. İsa'nın sözleri gibidir. Bir başka ifadeyle onun şiirleri mucizevî bir özelliğe sahiptir ve mucizenin sihre karşı üstünlüğü ise tartışılmaz bir durumdur (K.26/28).

Bâkî, bir beytinde de benzer ifadelerle kendi şiirini muciz, diğer şairlerin şiirlerini sihirbazların sözleri gibi görerek kendi şiirindeki üstünlük ve kıymeti vurgular. Bir başka ifadeyle şiirini icaza varacak derecede söyleyen bir şair, özgünlüğü de yakalamış olacaktır, hiçbir şairin şiiri ona denk ve benzer olmayacaktır:

Hak budur Bâkî nazîr olmaz bu mu'ciz nazmuña

Şi're âgâz itseler şimden girü sehârlar (G.85/7)

Dilin özellikleri arasında canlı oluşu da sayılır. Dilde kullanılan kelimeler canlıdır, kullanılmayanlar ise artık ölmüştür. Dildeki kelimeler bir şiirde, bir yazıda kullanıldığında âdeta ölümün elinden kurtulmuş demektir. Ne var ki, kelimelerin canlılığını sürdürebilmesi için sadece yazıya geçmesi yeterli olmaz. Onun aynı zamanda etkili ve güzel bir şekilde söylenmesi gerekir. Bu nitelikte söylenmiş her söz, yıllar geçse de okunur olacaktır, yani canlılığını koruyacaktır. Bu sebeple çoğu şair etkileyici ve zamana direnen şiirler yazabilme becerilerini kelimelere hayat verdiklerini söylemek suretiyle ifade ederler (Topak 2020: 267).

Şair bir beytinde “Ey Bâkî, Muhammed’in dini hakkı için bugün âlemde şiir konusunda, can bağışlayan nefese sahip olan İsa’yım.” ifadesiyle söze can verdiğine ve böylece şiirlerini ölümsüzlüğe/kalıcılığa ulaştırdığına dikkat çeker:

Bâkiyâ dîn-i Muhammed hak için ‘âlemde
Dem-i cân-bahş ile nazm içre bugün ‘îsâyem (G.315/5)

9. Sühan-perver ve nüktedandır

Sühan-perver kelimesi “güzel ve düzgün söz söyleyebilen” anlamındadır. Nüktedân ise güzel, zarif, nükteli sözler söyleyen vb. anlamına gelir. Bu kavramlar, poetik ifadelerde “şair”e karşılık olarak kullanıldığı gibi önemli birer şairlik vasfı olarak da kullanılır (Devellioğlu 1995: 795, 968). Bu poetik terimler, tezkireciler tarafından da şairin sanatkâr özellikleri bağlamında beğeni ve eleştiri kriteri olarak kullanılır (Çapan 1993: 392; Kılıç 1998: 264).

Bâkî, bir beytinde sevgiliye seslenir ve onun güzelliklerinin sözü güzel ve düzgün söylemede üstat olan kendisine tûtî gibi nükteli, hoş sözler söylemeyi öğrettiğini belirterek sühan-perver vasfına işaret ederken aynı zamanda bu özellikte de üstat derecesinde yetkin olduğunu belirtir:

Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânuñ
Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ (G.1/7)

Nükte, zekâyâ dayalı bir ustalık ister. Şiirin estetik yapısıyla ilişkili olarak düşünülmesi gereken nükte, divan şairinin hünerini gösterme ve hünerli şair olarak görünme isteğiyle bağlantılıdır. Bu sebeple nükteli anlamak için çaba sarf etmek gerekir. Bu özelliğinden dolayı birçok şair, şiirinin nükteli olmasını ister. Nükteli şiirler yazabilen bir şair, bununla övünür ve şiirinde kendisini çoğu kez “nükte-dân, nükte-gû, nükte-perdâz, nükte-senc” vb. vasıflarla tanıtmaya çalışır (Öztoprak 2006: 97; Mengi 2010: 148).

Şair, bir beytinde “Sen gül yanaklı sevgiliyi bir bülbül edasıyla vaf ederken Bâkî gibi bir nüktedan şair bu dünya gül bahçesine bir daha gelmez.” sözleriyle nüktedan vasfına ve bu konuda farklı, benzersiz bir yeri olduğuna vurgular:

Gelmeye sen gül-'izârı vaf ider bülbül-sıfat
Gülsitân-ı ‘âleme Bâkî gibi bir nükte-dân (G.373/5)

10. Tatlı sözlüdür

Birçok divan şairi, sözlerinde/şairlerinde bir tatlılık olduğunu belirterek tatlı sözlü oluşlarını belirtir. Yapılan değerlendirmelerde kimi zaman tatlı söyleyişin sebebi/kaynağı da belirtilir. Bâkî'ye göre, şairin sözünü saf, halis bal gibi tatlı kılan, sevgilinin dudaklarını vasf ediyor olmasıdır. Onun şirin sözlerinin şöhret bulmasında yine sevgilinin güzellik unsurlarından söz etmesi etkilidir:

Bâkî sözünü vasf-ı lebûñ şehd-i nâb ider
Şîrîn kelâmı anuñ için böyle şânludur (G.102/6)

O, bir başka beytinde "Sözü tatlı Bâkî, yine güzel sözler söyleyen bir tûtî gibi olup etrafa şekerler saçarak senin dudaklarının vafında sözler söyler." diyerek tatlı sözlü bir şair oluşuna ve bunda yine sevgilinin etkili olduğuna dikkat çeker (G.455/6).

11. Mütevazı ve nazik tabiatlıdır

Tezkire yazarlarının şairler hakkında yaptıkları tanıtma ve değerlendirme ölçütleri arasında mizaç ve karakter, ahlâkî yapı, çeşitli zevk ve alışkanlıklara yönelik hâl ve vasıflar önemli bir yer tutar. Onlar, şairlerin bu konulardaki özelliklerini kimi zaman bir tanıtma havası içerisinde ifade ederken kimi zaman da ayrıntılı bir değerlendirme ortamı içerisinde dile getirirler. Şairde aranan bu vasıflar, o dönem toplumunun değer yargılarını da yansıtır (Tolasa 2002: 124, 125).

Bâkî de kimi değerlendirmelerinde mizaç ve karakter özelliklerine dair açıklamalarda bulunur. Örneğin bir beytinde "Bâkî, sözlerin her ne kadar akıcı özellikte ise de akarsu gibi yüzü yerde olmak gerek." diyerek şaire yakışanın mütevazı bir duruş sergilemesi olduğunu dile getirir:

Bâkî ne deñlü sözlerüñ âb-ı revân ise
Akar su gibi yerde gerek rûy-ı i'tizâr (K.17/10)

O, doğuştan sahip olduğu kabiliyet atına binip kararlı bir şekilde ilerleyişini sürdürerek yolda karşısına çıkan belâgat ehli dediği diğer şairleri selamlayıp geride bıraksa da gurur ve kibre düşmeden, alçak gönüllü duruşun muhafaza edilmesi gerektiğini savunur:

Semend-i tab'a süvâr oldı 'azm ider Bâkî
Belâgat ehline yâ hû gönüller alçakda (G.444/5)

Bâkî, bir beytinde nazik yaradılışlı bir şair olduğunu ifade eder fakat bu vasıftaki her kişinin dünya hayatında çeşitli etkenlerle mutlaka incitildiğini de vurgulayarak böylesi naif insanların çok da değer görmediğine dikkat çeker:

Bâkiyâ bâg-ı cihânda kanı bir nâzük-tab'
Sînesi gül gibi âzürde-i hâşâk degül (G.309/7)

B. Bâkî'nin Şairliğiyle İlgili Yaptığı Belli Başlı Benzetmeler

Birçok divan şairi, divanlarında kendi şairlik özelliklerini doğrudan söylemekle beraber şair olarak sahip oldukları becerilerini, yeteneklerini, diğer şairlere karşı üstünlüklerini anlatmak için farklı teşbih unsurlarından da yararlanırlar.

Bu benzetmelere sadece soyut ve genel beğeniler, şairane söyleyiş ve övünmeler olarak bakmak doğru olmaz. Bunlarda şairlerin eğilimlerini ve zevklerini de görmek mümkün olur (Tolasa 1982: 33; Topak 2020: 274).

Bâkî, şairliği kapsamında yaptığı teşbihleri doğrudan kendisi üzerinden yaptığı gibi bazen de tab'ı üzerinden dolaylı olarak yapmıştır. Onun, şairliği ile ilgili yaptığı benzetmeler arasında “bûlbûl, tûtî, hümâ, şâhbâz, semend, pehlivân, nahlbend, re'îs, sâhir, güher, zerger” vb. unsurları görmek mümkündür. O, bu benzetmeler vasıtasıyla şairliğinin farklı özellikleri hakkında ip uçları verir.

1. Âşık

Şiirlerinde en çok aşkı anlatan ve kendilerini en çok âşıkla özdeşleştiren divan şairleri, “âşık” kelimesini kimi zaman da poetik bağlamda ele alıp kendileri için bir teşbih unsuru olarak kullanırlar (Topak, 2020: 419). Bâkî, bir beytinde kendini “çaresiz âşık” olarak nitelemiş ve şiir ve inşadan maksadının sevgiliye karşı hissettiği sevgi ve samimiyeti göstermek olduğunu belirtmiştir. Şiir, sevgiliye karşı duyulan sevginin bir namesi olduğunda şairin de kendini âşık olarak nitelemesi doğal bir durum olacaktır:

Şi'r ü inşâdan murâdî 'âşık-ı bî-çârenüñ
'Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve'd-du'â (G.3/5)

2. At (rahş, semend, Düldül), binici (süvâr, fâris)

Gerçek hayatın çok önemli bir parçası atlar, klasik şiirimizde hem somut özellik ve kullanımlarıyla hem de çeşitli durumlar için bir benzetme unsuru olarak kullanılır. Bu kullanımlarda atları cins, renk, koşu biçimleri vb. özellikleriyle görmek mümkündür. Şairlerin, şiir sanatına dair görüş ve değerlendirmelerinde de atlarla ilgili hususiyetlere yer verdikleri görülür. Söz gelimi sözü/şiiri, bir arsa/mezdan olarak telakki eden şairler, böyle bir durumda kendileri ya da tab'larını da maharetli bir ata veya biniciye teşbih ederler (Macit 2010: 18).

Bâkî, poetik değerlendirmelerinde at ve binici benzetmelerine fazlaca yer verir. O, bu benzetmelerde kimi zaman şairlik kabiliyetinin farklı yönlerine dikkat çekerken kimi zaman da rakiplerini, düşmanlarını yine şairlik yeteneği sayesinde perişan ettiğini vurgular. O, kabiliyet atını biraz oynatmak, hareketlendirmek suretiyle en güçlü düşmanlarının bile vücutlarını ayaklar altına alarak onları alt etmeyi başarır:

Benem bu 'arsada kim rahş-ı tab'ı depredecek
Vücûdı hasm ola pâ-mâl olursa Rüstem-i Zâl (K.20/42)

O, bir başka beytinde de kabiliyet atına binmeyince düşmanların başlarının ayaklar altına alınamayacağını söyleyerek yine düşmanlarına/rakiplerine karşı güçlü kabiliyeti sayesinde üstünlük sağlayacağını belirtir:

Olmaz ey Bâkî-i bî-dil ser-i a'dâ pâ-mâl
Yine sen tab' semendine süvâr olmayacak (G.233/7)

Bâkî'nin kalemi doru bir attır ve şairin eli ise bu atın binicisidir. Bu binici, ata bindiği anda bu meydana artık onun gibi maharetli bir binicinin daha gelmesi mümkün değildir:

El süvâr oldı kümeyt-i hâmeye şimden girü

Sanma Bâkî gibi şâhâ fâris-i meydân gelür (K.6/18)

Şair, bir diğer beytinde ise “Ey Bâkî, Hz. Ali'nin zülfikârı, senin elindeki kalemin ucudur, kabiliyet atın ise Düldül olur.” diyerek yine kabiliyetini ata teşbih etmiştir ancak bu at sıradan bir at değildir, Hz. Ali'nin hızı ve çevikliğiyle nam salmış, maharetli atı Düldül'dür:

Destüñde Zülfekâr-ı 'Alî nevk-i hâmedür
Bâkî semend-i tab'uhn olur Düldül eylesen (G.255/5)⁴

3. Bülbül, hümâ, şâhbâz, tûtî

Klasik şiir geleneğinde şairler belliğ, veciz, güzel, latif, ahenkli, kısaca kulağa hoş gelen sözler, şiirler söylemeleri sebebiyle kendilerini daha çok bülbüle teşbih etmişlerdir (Kaya 2016: 178). Bâkî, çok sevdiği Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı bir kasidede memdûhunu gül bahçesine benzetirken kendisini de üslubu renkli bir bülbüle benzeterek böyle bir gül bahçesinin ve böyle bir bülbülün bir daha gelmeyeceğini söyleyerek şairlere fırsat sunması bakımından Kanunî'nin, renkli şiir üslubuyla da kendisinin farklılık ve özgünlüğüne vurgu yapar:

Bâkî-sıfat ne bülbül-i rengîn-edâ gele
Ne ola tal'atuñ gibi ferhunde gülsitân (K.1/37)

“Devlet kuşu, talih kuşu” gibi isimlerle de anılan hümâyâ dair çeşitli inanışlar vardır. Saadet ve varlık getirmesi, gölgesini üzerine saldığı kimsenin taç, yücelerden kanat çırpması sebebiyle ele geçirmenin imkânsız olması vb. bu inanışlardan bazılarıdır. Bâkî'nin de şairlik kabiliyetindeki yücelik, belâgatın en yüksek yerlerinde kanat çırpan hümâdır. O, bu benzetmeyle şiir konusundaki yücelik ve erişilmezliğine işaret eder (Batıslam 2002: 187, 192).

Bâkî suhanda saña bugün hem-cenâh yok
Tab'ı bülendüñ evc-i belâgat hümâsıdur (G.80/5)

Bâkî'nin şairliği ile ilgili yer verdiği kuşlardan biri de doğandır. Doğan, yırtıcı kuşların en bilinenlerindedir. Türkistan'da yaşadığına inanılır. Türkistan sultanlarının doğanla avlanma geleneği vardır. Diğer yırtıcı kuşlar gibi Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. İhtişamı, kudreti ve muzafferiyeti temsil eden doğan divan şiirinin en önemli kuşlarından biridir (Ceylan 2015: 85-86). Bâkî, şairliğindeki özgünlük ve farklılığı anlatmak için doğan benzetmesinden yararlanır. Onun kabiliyeti bir doğandır. Bu doğanın uçuşu öylesine farklıdır ki hiçbir kuş o şekilde uçamaz. Onlara düşen, pes edip doğanın önüne gelip baş eğmektir.

Şâhbâz-ı tab'umuñ pervâzın urmaz kimseler
Çâre ey Bâkî hemân olur öñince varalar (G.59/7)

Şair, Sultan II. Selim'e yazdığı bir kasidede “Senin himmetinin şimşir ağacının yüce dalı varken Bâkî'nin kabiliyet doğanı nereye yuva yapsın.” derken de doğan benzetmesinden yararlanır:

Himmetüñ şimşâdınun şâh-ı bülendi var iken

⁴ Konu ile ilgili diğer örnekler için bakınız: G.444/5, G.532/5.

Kanda yapsun şâhbâz-ı tab'-ı Bâkî âşiyân (K.22/28)

Papağan, konuşabilme vasfına sahip olması ve bunu çok tatlı bir şekilde yapması nedeniyle kendisine hep güzel sözler öğretilmek istenmiştir. Bu çalışmalar esnasında ise papağanın şevkini artırmak amacıyla şekerleme cinsi tatlı şeyler verilir. Bu vesileyle papağanların sözleri şirin, dilleri tatlı olarak bilinir. Klasik şairler, bu bağlamdan hareketle tatlı dilli, şirin sözlü bir şair olduklarını belirtmek istediklerinde şair-papağan benzetmesinden sıklıkla yararlanırlar (Güler 2014: 62).

Bâkî, tatlı sözlü bir şair olduğunu belirtmek istediğinde tûtî benzetmesinden yararlanır. O, tatlı sözlü bir papağandır ve etrafa sevgilinin dudakları gibi tatlı şekerler saçarak konuşmaktadır. Şairin bu benzetmesine bakarak onun tatlı sözlü oluşunda sevgiliyi ve onun güzellik unsurlarını anlatmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır:

Leblerüñ vasfında şeker-rîz olup güftâr ider

Bâkî-i şîrîn-suhan tûtî-i güyâdur yine (G.455/6)

Şair, bir başka beytinde kendini sözü güzel ve düzgün söyleme ustası olarak tanıtır ve kendisinin papağan gibi güzel nükteler öğrenmesinde sevgilinin etkili olduğunu belirterek ince, zarif manalar oluşturma vasfına dikkat çekmek için yine bu benzetmeden yararlanır:

Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânuñ

Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ (G.1/7)

Bâkî, bir beytinde de kabiliyeti üzerinden kendini tûtîye benzetir ve kabiliyet papağanının gam kafesinde kahr içinde bulunmasına söz/şiir söyleme lütfuna mazhar olmasının sebep olduğunu söyler. Ona göre, böyle bir meziyete sahip olmanın ödülünün dert içinde kalmak olmasında bir çelişki vardır:

Kafes-i gamda yatur tûtî-i tab'-ı Bâkî

Çekdügi kahra anuñ lutf-ı suhandur bâ'is (G.26/5)

4. **Gevher (güher), genc, kân**

Değerli taşlar; az bulunmaları, zor elde edilmeleri, taşıdıklarına inanılan bazı güçler ve bunların etkileri, nasıl ve nerede oluştukları, çeşitleri, renkleri, faydaları ve zararları gibi birçok özelliği ile insanların ilgisini çekmiş ve sahip olunmak istenmiştir. Bu taşlar, taşıdıkları özelliklerden dolayı divan şiirinde de önemli bir yere sahiptir. Birçok şair, şiirinin gücünü artırmak amacıyla bu taşları çok farklı bağlamlarda kullanmışlardır. Şairler, başta şiirleri olmak üzere değerli gördükleri pek çok şeyin yüceliğini belirtmek amacıyla bir teşbih unsuru olarak şiirlerinde bu taşlara yer vermişlerdir (Kutlar 2005: VII, 1; Kaya 2012: 164).

Divan şiirinde poetik bağlamda daha çok şiirin benzetilenleri olarak görmeye alışık olduğumuz “gevher, genc, kân” vb. unsurları Bâkî, kendi şairliği ve şairlik kabiliyeti için de kullanmıştır. Bir beytinde kabiliyetini dolayısıyla kendini mücevhere benzeten şair, bu mücevherin gün yüzüne çıkmasında ve olgunluk kazanmasında devlet büyüklerinden gördüğü ihsanların önemine dikkat çeker (G.217/7).

Bâkî, bir başka beytinde bu sefer şiirini mücevhere benzetir ve bu durumda kabiliyeti/kendisi bu mücevherlerin saklandığı bir hazinedir. Şair, bu hazinenin taşıdığı kıymetin farkındadır ve ona göre şairim diyen herkes bu seviyeye ulaşamaz:

Tab'uhn ki genc-i gevher-i nazm oldu Bâkiyâ
İrmez senün hayâlüne bir iki bengiler (Kıta-7/1)

Şair, Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı bir kasidede şiiri denize teşbih ederken kendi şiirlerini ise bu denizin pahası yüksek bir incisine benzetmiş ve ondan böylesine değerli bir mücevherin kaynağını hakirlik toprağından kurtarmasını istemiştir:

Bahr-i nazm içre bugün dürr-i girân-mâye iken
Hâk-i zilletde kalupdur nitekim gevher-i kân (K.2/38)

5. Hz. Ali

Cesareti, kahramanlığı, ilimdeki maharetiyle nam salmış olan Hz. Ali'nin efsanevî hayatına dair önemli bilgilerin bulunduğu manzum metinlerde Hz. Ali ve onun üstün özelliklerdeki kılıcı Zülfikar ve atı Döldül'ün ayrı bir yeri vardır. Yiğit, silah ve binek terkibi oluşturan bu üçlü, Türk kültür ve edebiyatında önemli bir yer tutmuş ve divan şairleri şiirlerinde bu üç önemli kelime çerçevesinde çok çeşitli imajlar ve anlatımlar oluşturmuştur (Sarıkaya 2013: 554-555). Oluşturulan bu imajlardan biri de şairlik kudreti çerçevesindedir. Bâkî, şiiri meydana benzettiği bir beytinde kendini Hz. Ali'ye, kalemini Zülfikar'a ve şairlik kabiliyetini de Döldül'e teşbih etmek suretiyle ne kadar yetenekli, kabiliyetli ve cesur bir şair olduğunu iftiharla anlatır:

Hayder-i Kerrâriyam meydân-ı nazmuñ Bâkiyâ
Nevk-i hâme Zülfekâr u tab' Döldüldür bana (G.12/5)

6. Hüsrev, padişah, şeh

Padişahlar, bir ülkenin mutlak sahibi olmalarının yanında aynı zamanda o ülkenin en yetkili kişisidirler. Klasik şiirde, söz/şiir bir ülkeye teşbih edildiğinde şair de doğal olarak bu ülkenin padişahı olarak düşünülür. Nasıl ki padişahlar emirleriyle herkese sözlerini geçirip ülkelerinde düzeni sağlıyorlarsa şairler de söz/şiir ülkesinin harflerden ve kelimelerden oluşan tebalarına sözlerini geçirip ülkelerine hâkim olurlar (Doğan 1996: 67; Kaya 2012: 185).

Bâkî, şiirdeki güç, hakimiyet, kabiliyet ve önderliğini vurgulamak istediğinde padişah benzetmesinden yararlanmış ve bu durumda şiiri de bir ülkeye teşbih etmiştir. O, söz ülkesine saldırarak hakimiyet kurmayı başarmış ve şiir tahtına padişahane bir eda ile oturmayı başarmıştır:

Bâkî musahhar oldu baña kişver-i suhan
Geçdüm serî-i nazma bugün husrevâne ben (G.357/6)

Onun şiir/söz ülkesinin padişahı olduğunu anlamak için şiirlerinin kayıtlı olduğu divanına bakmak yeterlidir. Şiirden ve sanattan anlayan her kişi, bu divanı incelediklerinde karşılarında ne kadar yetenekli bir söz/şiir padişahı olduğunu fark edeceklerdir:

Husrev-i mülk-i suhân oldugum ey Bâkî
Fehm ider ehl-i nazar defter ü dîvânuñdan (G.389/5)

Bâkî, şiir sahasında âdeta bir cihan padişahı olacak derecede şöhrete ulaşmıştır. Onun şöhretinin yayıldığı yerlerdeki yabancılar bile parlak, göz alıcı şiirlerine padişah kaftanı giydirmekten kendilerini alamamışlardır:

Başdan bu fahr saña yiter kim şeh-i cihân
Hil'at geyürdi nazmuña garrâ firengiler (Kıta-7/2)

Şair, bir beytinde de “Yaşadığımız bu zamanda şiir ülkesinin padişahı benim, gazel ve kaside artık benim emrime verildi.” diyerek yine kendini padişaha benzetmiş ve zamanının gazel ve kaside üstadı olduğunu vurgulamıştır:

Bu devr içinde benem pâdişâh-ı mülk-i suhan
Baña sunuldı kasîde baña virildi gazel (Matla-13)

Bâkî, bir başka beytinde ise yine döneminde şiir konusunda padişahlık sırasının kendisine verildiğini belirterek bu haberi duyurmak için çalınan davulların sesinin Delhi'deki Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin kulağına kadar gitmesini ister:

Bâkî suhanda nevbet-i şâhî saña degüp
Dehlûda gûş-ı Husreve irdi sadâ-yı kûs (G.212/7)

Bilindiği gibi Emir Hüsrev-i Dihlevî (ö.1325), Hint coğrafyasının yetiştirdiği Türk asıllı, şair, tarihçi ve mutasavvıftır. Türkçe, Arapça, Farsça ve Hintçeye hakimiyeti onun eserlerinin geniş bir coğrafyada tanınmasına vesile olmuş ve eserleri özellikle klasik şairlerimiz tarafından örnek alınmıştır (Kurtuluş 1995: 135). Bâkî, bu yaklaşımıyla klasik şairlerimizi bile etkileyen Emir Hüsrev gibi büyük ustayı geride bıraktığını söyleyerek şairlik kudretine dikkat çeker.

7. Nahl-bend (budayıcı, kalemkâr)

Sözlükte “ağaç budayıp tanzim eden kimse, kalemkâr (ince nakkaş)” vb. anlamlarına gelen nahl-bend kelimesi, şairler tarafından benzetme unsuru olarak da kullanılmıştır. Bâkî, bir beytinde şiirlerini gül bahçesine benzetmiş ve kendini de bu bahçenin baş budayıcısı olarak görmüştür. Onun maharetli ellerinde şiir, fazlalıklardan arınmış, güzelleşmiş, yücelik kazanmış ve sonunda meşhur İranlı şair Selmân-ı Savecî'yi bile geride bırakmıştır. Bu ifadelerle bakarak onun, şiirde her şeyi yerli yerinde kullanan, şiirde yapıya ve dış görünüme önem veren bir şair olduğunu anlamak mümkündür:

Bâkiyâ ser-nahl-bend-i gül-şen-i ebyâtsın
Eyledi nazm-ı bülendüñ hâsılı Selmânı pest (G.24/5)

8. Pehlevân

Divan şairleri şiiri bir arsa veya meydan olarak düşündüklerinde kimi zaman kendilerini bu meydanın/arsanın yenilmez, güçlü bir güreşçisi olarak telakki ederler. Şair-pehlivan benzetmesi 17 ve 18. yüzyıl şairlerine nazaran 16. yüzyıl şairlerinde daha çok görülen bir teşbih unsurudur. Onlar, bu benzetme ile daha çok, ne kadar güçlü bir şairlik kimliğine sahip olduklarını anlatmak isterler (Topak 2020: 434). Bâkî de çağdaşı birçok şairde olduğu gibi şair-pehlivan benzetmesine yer vermiş ancak yine özgünlük ve farklılığını ortaya koyarak. Şiir meydanının pehlivanıym diyen çok bilgili şairler bile onun şairlik gücü karşısında zayıf ve âciz kalırlar:

Pehlevân-ı 'arsa-i nazmem diyen ferzâneler

Bir iki zâr u zebûnumdur za'îf ü nâ-tevân (K.22/31)

9. Peygamber (Hz. İsa)

Divan şairlerinin benzetme unsuru olarak yer verdikleri peygamberlerin başında Hz. İsa gelir. Onlar, şiirlerine aldıkları kelimelere canlılık vermeleri, ölü gönüllere hayat vermeleri vb. meziyetleri sebebiyle kendilerini Hz. İsa ile özdeşleştirirler. Bu şekilde şiirlerindeki ve şairliklerindeki olağanüstü meziyete dikkat çekerler. Hz. İsa'nın ölüleri diriltmek, hastaları iyileştirmek, körlerin gözlerini açmak gibi bazı mucizeleri olduğu kaynaklarda zikredilir. Şairler de birer ölü vaziyette olan kelimelere âdetâ ruh verip yaşama ümidi kalmamış gönüllere can vermeleri sebebiyle toplumun dinamik hâle gelmesine yardımcı olduklarından bu benzetmeden yararlanırlar (Öztoprak 2006: 107).

Bâkî, şairliği ile ilgili yaptığı benzetmeler içerisinde Hz. İsa'yı bir teşbih unsuru olarak kullanır. O, bir beytinde "Ey Bâkî, Muhammed'in dini hakkı için söylerim ki âlemde bugün can bağışlayan sözlerimle şiirin İsa'sıyım." diyerek kelimelere canlılık verme özelliğine dikkat çekmek için bu benzetmeden yararlanır (G.315/5).

O, bir başka beytinde ise diğer şairlerin şiirlerinin sihir gibi etkili ve olağanüstü bir nitelik taşıdığını belirtirken kendi şiirlerini de Hz. İsa'nın sözlerine teşbih eder. Bâkî, bu ifadeleriyle kendini yine Hz. İsa'ya benzetirken aynı zamanda şiirlerindeki mucizevî yöne de dikkat çekerek şiirdeki üstünlüğünü göstermek ister; zira sihrin mucize karşısında yapacak hiçbir şeyi yoktur:

Serverâ şi'r degül nutk-ı Mesîhâdur bu

Tutalum gayrılar eş'ârı ola sihr-i mübîn (K.26/28)

10. Re'îs

Re'is kelimesinin genel kullanımına bakıldığında "baş, başkan, lider" vb. anlamları olmakla birlikte Osmanlı tarihinde 17. yüzyıla kadar donanma komutanı için de kullanılan bir terim olduğu görülür (<https://sozluk.gov.tr/>). Bâkî, bir beytinde şiirdeki hakimiyeti, önderliği ve diğer şairlere olan üstünlüğünü anlatmak için "re'îs" benzetmesinden yararlanır. O, şiir denizinin reisidir, dolayısıyla gazel söylemek de onun inciler saçan kabiliyetine bırakılmıştır:

Re'îs-i bahr-i nazm olduñ bugün 'âlemde ey Bâkî

Gazel demek senüñ tab'ı dür-efşânuñda kalmışdur (G.165/5)

11. Sâhir (büyücü)

Şairlikte aranan özelliklerin başında hiç şüphesiz yaratılıştan gelen şairlik gücü yer alır ancak bu vasfın tek başına yeterli olmayacağı, şairin başka vasıflara da sahip olması beklenir. Bunların başında da onun olağanüstü, fizik ötesi, bilinmeyene dayandırılan güçlere sahip olması özelliği gelir. Örneğin Cahiliye döneminde Araplarda, şairlerin tabiatüstü bir güçten (cin) ilham aldıklarına inanılmış ve bu sebeple onlara ayrı bir değer vermiştir (Öztoprak 2006: 111; Özdoğan 2008: 92).

Bir beytinde şiirlerini insanları cezbeden şekerlere benzeten Bâkî, bu şiir şekerlerinin büyüdü olduğunu ve insanların şaire karşı ilgi duymalarının sebebinin de büyücülüğü âdeta meslek/sanat derecesinde bilen bir şairlik kabiliyetine sahip olmasıyla açıklanabileceğini belirtir. O, bu yaklaşımıyla gönülleri cezbedecek şiirler yazabilmenin yolunun doğuştan gelen şairlik kabiliyetinin olağanüstü meziyetlerle desteklenmesiyle olabileceğine işaret eder:

Tab'ı sâhir-pîşeñe Bâkî gönüller meyl ider
Şekker-i şi'r-i dil-âvîzüñ meger efsunludur (Kıta-8/1)

12. Zerger (kuyumcu)

Bâkî, şiirin incelik, ustalık, maharet isteyen bir sanat olduğunun farkındadır, bu sanatın ince işçiliğinin nasıl olduğunu görmek isteyenleri de kendi şiirlerini incelemeye davet eder; zira kendisi bu değerli sanatın kâmil bir kuyumcusudur:

Zerger-i kâmilidür san'at-ı şi'rüñ Bâkî
Nic'olur gel berü seyr eyle kalem-kârlığı (G.495/7)

C. Bâkî'nin Çevreye Bakışı

Divan şairlerinin, kendi şairlik vasıfları ve şiirlerinin özelliklerine dair değerlendirmelerde bulunmaları yanında yaşadıkları sosyal ve kültürel çevreden de azımsanmayacak derecede söz ettikleri görülmektedir. Onlar, bu tutumlarıyla içinde yaşadıkları çevre hakkında bir yönüyle tanıtma çalışması yaparken aynı zamanda şair-çevre/toplum ilişkisi bağlamında gerçekleşen bilgi, algı ve alışkanlıkları da yansıtmış olurlar. Şairler, sosyal ve kültürel çevreyle ilgili değerlendirme yaptıkları dizelerinde daha çok iki çevre üzerinde dururlar. Genel veya belirsiz bir çevre olarak nitelendirmenin mümkün olacağı birinci çevre ile kimlerin kastedildiği veya kimlerden oluştuğu hakkında pek bilgi verilmez, bununla birlikte "cahiller, düşmanlar, hasetçiler" vb. ifadelerle tanıtılan bu çevrenin sanattan anlamayan bir çevreden oluştuğu anlaşılmaktadır. İkinci çevre ise sanat erbabının, şiir severlerin, şairlerin yer aldığı diğerine göre daha belirginleşmiş bir çevredir (Tolasa 1982: 39).

1. Belirgin Okuyucu Çevresi

Bâkî'nin poetik beyitlerinde öne çıkan belirgin okuyucu çevresinin başında hiç şüphesiz devlet adamlarından oluşan özel çevre yer alır. Klasik Türk şiirinin desteklenip gelişim göstermesinde padişahlardan ve devlet adamlarından oluşan yüksek zümrenin etkisi fazladır. Bu çevre, şairlere kol kanat germiş, onları maddî manevî desteklemiştir (İpekten 1996: 11). Bu sebeple Bâkî de birçok divan şairi gibi şiirinin gelişmesinde ve yeteneğini gereği gibi sergileyebilmede devlet büyüklerinin ilgi ve desteğini çok önemli görmüştür. O, Mehmet Çelebi'ye yazdığı kasidesinde akıcı şiirlerinin cana can katma özelliğine sahip olmasını, ona yakın olmakla açıklamıştır:

Ne 'aceb ger ola bu nazm-ı revân rûh-efzâ
Ki senüñ midhat-i cân-perverüñe oldı karîn (K.26/29)

Şair, bir başka beytinde "Bâkî'nin kabiliyeti menba içinde bir mücevher/incidir ki sultanın lütuf güneşi sayesinde olgunluk kazanmıştır." diyerek şairlik kabiliyetinin bir değer kazanmasında padişahın ihsan ve ikramının önemine dikkat çekmiştir (G.217/7).

Bâkî, şiir dünyasında, meşhur Selmân-ı Sâvecî gibi başarılı bir şair oluşunu yine padişahın lütuf ve ihsanlarıyla yaptığı desteğe bağlar:

Husrevâ Bâkî kuluñ nazm içre Selmân olmaga
Hep senüñ lutfuñ mu'ın olmışdur ihsânuñ zahîr (G.145/5)

O, Kadızade Şemseddin Ahmet Efendi'ye yazdığı bir kasidede, onun lütuf bânîsinin kendine mimar olması halinde şairlik kabiliyetinin yüceliğinin, gökyüzüne gölge salacak derecede yükseleceğini vurgulayarak şairlikte devlet adamlarının desteğinin önemine yine işaret eder:

Rif'atum kasrı sala sath-ı semâya sâye
Eger olursa aña bâni-i lutfuñ mi'mâr (K.25/38)

Bâkî, Sadrazam Ali Paşa'ya yazdığı bir kasidede ise sanatlı ve ahenkli şiirlerini yüzüğe benzetir ve bu yüzüğün Paşa'nın elinde daha güzel duracağını belirterek onun desteğiyle şiirlerinin daha değerli olacağını vurgular:

Koma ayakda bu masnû' u murassa' nazmı
Elde hoş yaraşur ey Âsaf-ı saf-der hâtem (K.19/51)

Bâkî'ye göre devlet büyüklerinin desteğini alamamış bir şair, ne kadar yetenekli ve maharetli olsa da kıymeti tam olarak anlayamayacaktır. O, bu endişesini Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı bir kasidesinde "Bir mücevher menbaı gibi olan Bâkî'nin şiirleri, şiir denizinde birer kıymetli inci iken zillet toprağında kalmıştır. Ey dini yücelten Sultan, onları topraktan kaldır, zira onların hepsi baştan sona âdeta birer Kuran ve hadis suretidir." diyerek dile getirir:

Bahr-i nazm içre bugün dürr-i girân-mâye iken
Hâk-i zilletde kalupdur nitekim gevher-i kân (K.2/38)

Hâkden kaldur eyâ dâver-i dîn-perver kim
Nushadur cümle ser-â-pây Hadîs ü Kur'ân (K.2/39)

Bâkî, devlet büyüklerinin himayesi altında bulunduğu şairlik yolunda ilerlerken yapılan küçük hataların da mazur görüleceği düşüncesindedir zira bu kişiler yetenekli bir şairden öyle bir iki küçük hata veya eksiklik sebebiyle vaz geçmezler, bilakis desteklerini sürdürmeye devam ederler. Şair, bu düşüncesini Sadrazam Ali Paşa'ya yazdığı diğer kasidesinde "Başka şairlerin şiirleri olgunlaşmıştır ama onlar olgun birer soğan gibidir; Bâkî'nin şiirleri henüz olmamışsa da onlar henüz olgunluğa ermemiş amber gibidir. Ey zarif insan, senin lütuf eteğin bu eksikleri örtecektir." sözleriyle anlatır:

Puhtedür gayrılar eş'ârı velî puhte piyaz
Hâm 'anberdür eger hâm ise de bu eş'âr (K.18/50)

Hâm var ise eger micmere-i nazmumda
Dâmen-i lutfuñ anı setr ider ey fahr-i kibâr (K.18/51)

Divan şairleri, şiirlerinde Necâtî, Ahmet Paşa, Fuzulî, Nef'î, Nâbî gibi geleneğin önde gelen şairleri ile Arap ve Fars edebiyatlarının meşhur olmuş isimlerini veya onların yaşadıkları coğrafyayı zikrederek kendi şiir ve şair anlayışlarına dair değerlendirmelerde bulunurlar. Şairler, ilgili beyitlerde kimi zaman geleneğin ve ortak kültür coğrafyasının şairlerini beğendiklerini, onların takipçisi olduklarını kimi zaman da onları geride bırakacak bir şairlik kudretine sahip olduklarını belirterek ortak kültür ve sanat dünyasında meşhur olmuş sanatkâr çevreden söz ederler (Topak 2020: 295-296).

Bâkî, poetik değerlendirmelerinde ortak kültür ve sanat çevresinden Selmân-ı Sâvecî (ö.1376)'ye daha çok yer verir. O, ilgili beyitlerde Zahîr-i Fâryâbî (ö.1201), Molla Câmî (ö.1492)'ye de yer verirken meşhur şair sahibî Hassan b. Sâbit (ö.680?)'i de zikreder. Şair, bu beyitlerinde kendi şiirini bu şairlerin şiirleriyle eş tutarken bazen de bu şairleri bile geride bıraktığını söyler.

Onun şiirleri yücelik ve yükseklik bakımından Selmân'ın şiirleri ile aynı seviyededir. Bunda memduhu Kanunî'nin sözleri süsleyen vasıflarını da yabana atmamak gerekir:

Oldı vasf-ı suhan-ârâñ ile şî'r-i Bâkî
Rif'at-i pâyede hem-sâye-i nazm-ı Selmân (K.2/36)

Bâkî'nin ince nükteler oluşturan kabiliyetinde Zahîr'in sırrı ortaya çıkarken Selmân'ın pâk söyleyişi de yine onun şiirlerine akmıştır (K.5/32).

O, bir beytinde "Şiir kadehim, Bâkî'nin şiirleri gibi dünyayı dolaşır, bu devirde bu meclisin Câmî'si benim." diyerek kendini yaşadığı dönemin Câmî'si olarak görmüştür:

Cihânı câm-ı nazmum şî'r-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmüñ şimdi biz de Câmî-i devrânıyuz cânâ (G.13/5)

Şam kadısı Mehmet Çelebi'ye yazdığı kasidede ona hitap ederek "Senin adına şöyle inciler saçan şiirler okuna ki Hassan bu şiirlere can u gönülden beğenilerini suna." diyen Bâkî, şiirlerinin Hassan b. Sâbit tarafından da beğenilecek kıymette olduğunu söyler:

Şöyle eş'âr-ı güher-bâr okına aduña kim
Cân u dilden ide Hassân aña yüz bin tahsîn (K.26/36)

Divan şairlerinin, şiirlerini tanıtip değerlendiren değındikleri diğer bir belirgin çevre de şiirden ve sanattan anlayan kişilerin oluşturduğu sanatçı çevresidir. Şairlerin ve sanatçıların oluşturduğu bu çevre, ilgili dizelerde daha çok "ehl-i nazm, ehl-i eş'âr, erbâb-ı nazm, erbâb-ı sühan" terkipleriyle söz konusu edilir ve şairlerin, şiirlerinin üstünlük ve benzersizliğiyle ilgili düşünce ve iddiaları durumunda daha çok bu çevreyi referans gösterdikleri görülür (Tolasa 1982: 44).

Bâkî, ilgili beyitlerinde genellikle "ehl-i basiret, ehl-i nazar, erbâb-ı nazm, ferzâneler, himmet-i yârân-ı safâ" vb. kelime ve tamlamalarla şiirden ve sanattan anlayan sanatkar çevreye seslenirken kimi zaman da "gayrılar, kimseler" vb. kelimelerle seslenir. Bir beytinde "Bâkî, gazelde yücelere kanat çırpısa bunda şaşılacak ne var, çünkü ona kol ve kanat olan zevk ehlinin destekleridir." diyen şair, şiirinin yücelik kazanmasında şiirden anlayan dostlarının desteğinin önemini vurgular:

Bâkî n'ola pervâz-ı bülend itse gazelde
Bâl ü per aña himmet-i yârân-ı safâdur (G.105/7)

Bâkî, bir başka beytinde manası ve üslubu güzel şiirlerinin "erbâb-ı nazm" dediğı dönemindeki diğer şairlerin kıskançlığına yol açtığını belirtirken (G.127/5) ve kendisinin şiir ülkesinin padişahı olduğunu "ehl-i nazar" dediğı kişilerin divanını incelemeleriyle bu hakikati anlayacaklarını belirtirken (G.389/5) de bu çevreye seslenir.⁵

2. Genel Okuyucu Çevresi

Divan şairleri, şiirlerinde belirgin çevre ve tiplerden bahsetmekle beraber kimi zaman da belirgin olmayan çevre ve tiplerden söz ederler. Bu çevrede, genellikle sanattan anlamayan, değerli olanla olmayanı ayırt edemeyecek kadar estetik zevkten uzak, cahil ve kaba kişiler bulunduğu gibi sanat dışı nedenlere bağılı olarak sanatçıyı sürekli eleştiren, onlara haset eden, art niyetli, düşmanca tavırlar sergileyen kişiler de olabilir (Tolasa 1982: 41).

Bâkî, yaptığı tespit ve değerlendirmelerde yaşadığı dönemde özellikle rahatsızlık duyduğu, şiirlerini anlamadıklarını düşündüğü şiir ve sanattan anlamayan belirsiz çevre ve tiplerden söz eder ve bu tipleri daha çok "nâdân" kelimesiyle anlatır. Bir beytinde sözlerinin/şiirlerinin kıymetini cahillerin bilmediğini belirten Bâkî, "ehl-i basiret" dediğı şiirden anlayanların ise onları gözlerine sürme niyetine çektiklerini belirtir:

Şikest eylerse nâdân sözlerüñ gam çekme ey Bâkî
Yine ehl-i basiret tûtiyâ eyler bu cevherdür (G.149/5)

Şair, bir başka beytinde ise şiirlerine zahidin kulak vermemesini, ilgi göstermemesini yadırgamaz çünkü söz/şiir bir mücevherdir ve cahiller mücevherin kıymetini bilmezler:

Şi'r-i Bâkîye kulak tutmasa zâhid ne 'aceb

⁵ Konu ile ilgili diğer beyitler için bakınız: K.22/31, K.26/28, G.59/7.

Söz güherdür ne bilür kadrini nâdân güherüñ (G.277/7)

Konu ile ilgili beyitlerinde Bâkî, şaire ve sanata kötü duygular besleyen çevre ve tiplerden de söz eder. Bu kişileri ise “adû, düşmen, hasm, müfsid” vb. kelimelerle anar. Şair, bir beytinde şiirini yüce gökyüzü sayfasına yazmak ister ve böylece gök katında yer alan şiir nasıl olur, bunu düşmanlarına göstermek ister:

Bâkî bu şi'ri safha-i çarh-ı berîne yaz
Görsün felekde söz nic'olur hasm-ı nâbekâr (G.130/9)

O, şiirlerini sevgilinin yakut gibi kırmızı dudaklarının vasfında söyleyerek renkli ve şiirin olması için uğraşsa da düşmanlar onun şiirindeki bu ince manayı anlamazlar ve yine de sade olmakla eleştirirler:

Sözüm vasf-ı leb-i la'lüñle hem rengîn ü hem şîrîn
'Adûlar nükteyi fehm eylemezler sâdedür dirler (G.185/3)

Bâkî, sahip olduğu şairlik yeteneğini belagat ve fazilet mührüne benzetir ve bunu inkâr eden kötü bakışlı düşmanların gözüne basmak ister (G.220/5). Şair, korkak düşmanın başının ayaklar altında çiğnenebilmesini, kendinin kabiliyet atına binip maharetlerini göstermesiyle mümkün olabileceğini düşünür:

Olmaz ey Bâkî-i bî-dil ser-i a'dâ pâ-mâl
Yine sen tab' semendine süvâr olmayıcak (G.233/7)

Bâkî, bir başka beytinde, iyice keskinleştirilmiş şiir kılıcıyla kendisine “kargazade” diyen düşmanlarının kökünü kesmek suretiyle onları susturmayı başarmıştır:

Kesdi 'ırkın Karga-zâdedür diyen düşmenlerüñ
Zâğlanmış bir kılıçdur Bâkiyâ şi'rüñ senüñ (Matla-9)⁶

SONUÇ

Bâkî Divanı'nda yer alan poetik beyitlerden hareket ederek onun, bir şairde olmasını istediği şairlik özellikleri, bir başka ifadeyle şairin vasıfları hakkındaki görüş, düşünce ve değerlendirmelerine çoğunlukla kasidelerinin fahriye bölümlerinde, gazellerinin mahlas beyitlerinde az da olsa musammat, kıt'a, matla gibi diğer

⁶ Konu ile ilgili diğer beyitler için bakınız: K.19/53, G.212/6.

manzumelerinde dağınık bir şekilde yer verdiği görülmektedir. O, şair anlayışına dair ortaya koyduğu görüş ve düşüncelerini çoğunlukla kendi şairlik vasıfları üzerinden söylemiştir.

Bâkî'nin şair anlayışına bakıldığında bazı şairlik vasıflarının öne çıktığı görülür. Bu vasıfları "Güzel ve eşsiz bir üsluba sahip olmak, belâgat ehli olmak, sözü güzel, düzgün, eşsiz ve nükteli söylemek; doğuştan, Allah vergisi bir kabiliyete sahip olmak; ilahî bir yardımla söylemek, mucizevî bir söyleyiş sergilemek ve söze canlılık vermek; şiir ilminde üstad olmak, mütevazı ve nazik tabiatlı olmak, tatlı sözlü olmak, şöhreti her yere yayılmak" şeklinde sıralamak mümkündür.

Bâkî, şairde olmasını istediği özelliklerin bir kısmını da yaptığı poetik benzetmeler aracılığıyla dile getirir. O, şairle ilgili benzetmeleri bazen doğrudan bazen de tab'ı üzerinden yapmıştır. Bu unsurlar arasında "âşık, at, kuşlar (bülbul, hümâ, şâhbâz, tûtî), gevher (genc, kân), padişah, pehlivan, nahlbend, re'îs, sâhir, zerger, Hz. İsa, Hz. Ali" benzetilenlerini görmek mümkündür. Bâkî, örneğin bu benzetmelerden nahlbend ve zerger aracılığıyla sanatlı, ince bir işçilik sergilediğine, şiirini fazlalıklardan arındırdığına; re'îs ve padişah benzetmeleriyle diğer şairlere üstünlük sağladığına, şiirde öncülük ve önderlik yaptığına; Hz. Ali benzetmesi aracılığıyla güçlü ve maharetli bir şair olduğuna dikkat çeker.

Bâkî, yaşadığı dönemde şair-çevre ilişkisine dair de önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunur. O, ilgili beyitlerinde şiirden ve sanattan anlayan sanatkâr çevreden ve tiplerden söz ettiği gibi şiirden ve sanattan anlamayan belirsiz çevre ve tiplerden de bahseder. Bâkî, bu değerlendirmelerinde örneğin devlet adamlarının desteğinin şairlikte ne kadar önemli gördüğünü, şiirden gerçek manada sanatkâr çevrenin anlayacağını, sanattan ve şiirden anlamayan tiplerin ise şiirden anlamadıkları gibi şairin yazma isteğini olumsuz etkilediklerini ileri sürer.

Bâkî'nin şair anlayışına dair yapmış olduğumuz bu çalışmanın, özelde şairin poetikasına, genelde de klasik şiirin şaire bakışındaki benzer ve farklı yönlerin tespitine yönelik çalışmalar için önemli sonuçlar içerdiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Atila, Mustafa (2013). "Tezkire Terimleri Sözlüğüne Katkı: Gülşen-i Şu'arâ Örneği". *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu: Prof.Dr.Mehmed Çavuşoğlu Anısına*. C. II. Ordu: Ordu Üniversitesi Yay. 848-888.

- Batıslam, Hanife Dilek (2002). "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları Hümâ, Anka ve Simurg". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7: 185-208.
- Coşkun, Menderes (2011). "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine". *Bilig Dergisi* 56: 57-80.
- Bulut, Ali (2015). *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay.
- Çapan, Pervin (1993). *18. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi*. Basılmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ömür (2015). *Kuş Dili*. İstanbul: Kapı Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1991). "Bâkî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 4. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 537-540.
- Develioğlu, Ferit (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Doğan, Muhammet Nur (1996). "Fuzulî'nin Poetikası". *İlmî Araştırmalar Dergisi* 2: 45-72.
- Doğan, Muhammet Nur (2007). "Sözün ve Anlamın Esrarlı Yolculuğu: Edebiyat". *I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi. 11-23.
- Güleç, İsmail (2008). Osmanlı Müellifleri'nde Şair ve Şiir Değerlendirmeleri. *İlmî Araştırmalar Dergisi* 25: 69-83.
- Güler, Zülfi (2014). "Divan Şiirinde Papağan". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/1: 61-71.
- Gür, Nagehan (2009). *Latîfî'nin Eleştirel Perspektifinden Osmanlı Divan Şiirinin Poetikası*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi SBE.
- İpekten, Haluk (1993). *Bâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yay.
- İpekten, Haluk (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- Kaplan, Hasan (2013). *Bâkî'nin Ses Dünyası*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataş, Turan (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kaya, Bayram Ali (2012). "Necâtî Bey'in Şiir Anlayışı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27: 143-218.
- Kaya, Bayram Ali (2016). "Necâtî Bey'in Şair Anlayışı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 34: 149-214.
- Kılıç, Filiz (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kılıç, Hulusi (1992). "Belâgat". *İslam Ansiklopedisi*. C. 5. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 380-383.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kurtuluş, Rıza (1995). "Emîr Hüsrev-i Dihlevî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 135

137.

Kutlar, Fatma Sabiha (2005). *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*. Ankara: Öncü Kitap.

Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Küçük, Sabahattin (1988). *Bâkî ve Divanından Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Küçük, Sabahattin (2019). *Bâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Macit, Muhsin (2010). "Söz Meydanının Usta Binicisi: Nefî". *Dil ve Edebiyat Dergisi* 21: 14-27.

Mengi, Mine (2010). *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

Mermer, Ahmet, N. Koç Keskin (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.

Olgun, Tahir (1938). *Bâkî'ye Dair*. İstanbul: Aydınlık Basımevi.

Olgun, Tahir (1973). *Edebiyat Lügatı*. Hzl. K. E. Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Özdoğan, Mehmet Akif (2008). "Klasik Arap Şiirinde Şiir Söyleme Yeteneği ve Bilgi Birikimi". *Folklor/Edebiyat Dergisi* 53: 91-103.

Öztoprak, Nihat (2006). "Ruhî'nin Şair Anlayışı". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 28: 94-120.

Pala, İskender (1998). *Bâkî*. İstanbul: Timaş Yay.

Sarıkaya, Meliha Y. (2013). "Zülfikar". *İslam Ansiklopedisi*. C. 44. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 554-556.

Solmaz, Süleyman (2012). *16. Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî, Kınalızâde, Âfî, Beyânî) Şairin Dünyası*. Ankara: Akçağ Yay.

Şahin, Esmâ (2011). *Bâkî Divanı'na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tergip, Ayhan (2010). *Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tolasa, Harun (1982). "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1: 15-46.

Tolasa, Harun (2002). *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yay.

Topak, Zafer (2020). *18. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*. Ankara: Akademik Kitaplar Yay.

<https://sozluk.gov.tr/> [erişim tarihi: 4.5.2021].

